

Samer som De Andra i Sverige

Babić Marković, Antonela

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:853902>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Antonela Babić Marković

Samer som De Andra i Sverige

Examensarbete

Handledare:

Janica Tomić, fil. dr.

Mišo Grundler

juni, 2022

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Historia av diskriminering.....	1
2.1. Kolonisering och gruvdriften.....	1
2.2. Renskötsel.....	2
2.3. Kvinnor.....	3
2.4. Svenska institutet för rasbiologi	4
2.5. Sametinget	4
3. Diskriminering idag.....	5
3.1. Utbildning.....	6
3.2. Myndigheter.....	7
3.3. Hälsa- och sjukvård	7
3.4. Media	8
3.4.1. <i>Sameblod</i>	8
4. Slutord.....	11

1. Inledning

Sveriges samepolitik är fortfarande ganska kritiserad av både samerna själva och av internationella organisationer. Den aktuella internationella politiken handlar mycket om olika minoritetsgruppers rättigheter. Det är inte endast samer som måste kämpa för sina rättigheter och mot assimilering, utan också andra ursprungsbefolkningar, invandrare, flyktingar, kvinnor, hbtq-personer och andra grupper. Det är för att världen är baserad på föreställningen att det finns bara ett rätt sätt att leva och vara "normalt". Politiska regler och lagar som gäller samer har inte förändrats mycket under de senaste 100 åren även om kulturell mångfald är något som det ständigt pratas om (Lantto & Mörkenstam, 2008, ss. 26-27).

Sverige fortsätter att dölja och ignorera samers tidigare historia och nuvarande verklighet inom utbildning och medier. Det finns ingen precis nummer av hur många samer bor i Sverige idag. På officiella sidor står det att det finns 20 000 samer i Sverige men enligt Bowers finns det cirka 80 000 – 100 000 samer i Sverige själva, varav 95 procent inte är renskötare. Den första siffran kommer dock från data som samlades med metoder från före andra världskriget och inte de moderna statistiska procedurerna. Det är för att Sverige slutade samla in statistisk om etnicitet efter kriget för att undvika rasdiskriminering (Bowers, 2015, s. 18).

2. Historia av diskriminering

För att förstå kunskaps- och trossystem som har motiverat svensk samepolitik genom tid, måste man först känna till historien. Den är uppdelad i två delar – före och efter andra världskriget. Efter kriget var det inte längre acceptabelt att använda rasbiologiska och hierarkiska argument när man pratade om samer. Många minoritetsgrupper började kämpa för sina rättigheter efter kriget och det inkluderade också samer (Lantto & Mörkenstam, 2008, s. 28).

2.1. Kolonisering och gruvsiften

Samer har bott länge i området som idag är norra Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Detta område kallas för Sápmi och det var deras hem innan svenskar och andra folk kom dit. Kolonisering av Sápmi började i 1550 när kungen Gustav Vasa tvingade samer att betala skatt för sina egna produkter som till exempel päls och fisk. Å andra hand ett sätt hur Sverige expanderade var genom att motivera andra människor att flytta till Sápmi och kräva inte skatt i femton år från dem (Bowers, 2015, s. 10). Skatteintagen ökade ytterligare eftersom på 1630-talet upptäckte staten första silvergruvor i Nasafjäll. Samer var tvungen att arbeta i gruvor

tillsammans med sina renar som hjälpte transportera malmen. De var naturligtvis inte tillräcklig betalt så många samer var i en kris och började tigga eller flydde till Norge (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 18). Idag är silverföremål från denna tid ett viktigt arv som berättar om den samiska hantverkstraditionen. 96% av Sveriges totala malmproduktion kommer från gruvorna i Sápmi (Bowers, 2015, s. 11).

Under 1700-talet byggdes nya kyrkor i Sápmi och präster också kom och sprid kristendomen. Samer var tvungen att gå på kyrka och byta sin religion eftersom den traditionella samiska religion ansågs som hednisk. Tidigare tolererade staten samer på grund av alla skatter och produkter (skinn, kött, fisk) staten fick från dem, men senare blev staten mer fokuserad på skatteinkomst och gruvor så de inbjöd ännu mer nybyggarna. Nybyggarna blev också ägare av samiska mark genom olika statens lag och arvsrätt. (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 19).

Sverige koloniserade inte Sápmi genom bara kyrkotrohet, tvångsomvandlingar och demonisering av den traditionella samiska tron, men också genom lagar och skatter som bringade bosättare till samiska territorier, tillsammans med speciella skolor för samiska barn och kulturell rensning. Det finns många berättelser om tidigare kolonisering – från brutalt slaveri i silvergruvor och tortyr av samer och deras renar, samer som bränns till död, förstörelse av heliga föremål, misshandel och hjärntvätt av samiska barn i svenska skolor till fattigdom på grund av skatter (Bowers, 2015, s. 17).

2.2. Renskötsel

Ett stort problem i slutet av 1800-talet var konflikt mellan renskötare och svenskar som flyttade till Sápmi. Svenskar hävdade att samers renar gjorde skador på deras ägor (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 20). Den första lag som påverkade samer väldigt mycket var renbeteslagen från 1886. Lagen gav "statens" mark till samer men de kunde använda den bara för renskötseln eftersom staten såg den som "den lappiska yrken" (Lantto & Mörkenstam, 2008, s. 29; Kvist, 1998). En negativ påverkan lagen hade var att samer inte längre hade rätt till sin egen individuella mark, utan alla mark var statens och man bara tillät samer att använda den. Lagen var också problematisk eftersom den definierade "en bra renskötare" som "en nomad" (Lantto & Mörkenstam, 2008, ss. 29-30). Det betydde att bara dem som var renskötare och hade en nomadisk livsstil var "riktiga samer". På grund av det började den första samerörelsen. Samer såg renskötsel som något mycket mer än bara yrke och de tyckte inte att renskötsel var det enda elementet som definierade dem. Endast en tredjedel av samer var renskötare 1920 som betyder att resten inte var "riktiga samer" (Lantto & Mörkenstam, 2008, s. 30).

Det var en orsak till nya debatter som handlade om vem skulle få "samiska rättigheter". Dessa personer var givetvis bara renskötare, med problemet var hur man skiljer renskötare från andra samer. Nya renbeteslagen 1928 definierade att "rätten att sköta renar tillkom dem som var av 'lappiskt ursprung' och vars fadern, modern eller farföräldrarna hade varit renskötare" (Lantto & Mörkenstam, 2008, s. 32). Den nya lagen uppdelade samer i två olika grupper – renskötare och icke-renskötare, och skapade konflikt mellan samer själva. Det var bara män som kunde vara renskötare och samiska kvinnor förlorade alla samiska rättigheter eftersom enligt lagen: "Rätten till renskötsel tillkommer en kvinna som är eller har varit gift med en man med sådan rätt. Om en kvinna som har rätt till renskötsel gifter sig med en man som inte har sådana rättigheter, då förlorar hon sina rättigheter." (Bowers, 2015, s. 22)

Sverige såg samisk rennäring som en form av lönsam verksamhet och inte en religiös, kulturell och traditionell aktivitet av en ursprungsbefolkning. I stället för att vara självstyrande, var samer beroende om rättigheter som staten gav dem (Bowers, 2015, s. 19). Renskötsel fungerade som den dominerande markör för samisk identitet. Från 1992 definieras samer inte längre baserad på renskötarens yrke, utan blev samisk identitet summan av alla deras föreställningar, värderingar och symboler. Känslan av samhörighet blev viktigare identifikator än yrken eftersom kulturarvet, religionen, språket och traditionerna är också viktiga delar av samiska identiteten. Samiska språk ersatt renskötseln som huvudmarkören på grund av Sametingets lagstiftning som definieras en same både som en person som betraktar sig själv som en same (subjektivt kriterium) och en person i vars hem samiska språk talas (objektivt kriterium) (Lantto & Mörkenstam, 2008, s. 40).

2.3. Kvinnor

Kvinnor förlorade inte bara rätt till renskötsel utan finns det också källor som säger att samiska kvinnor genom historien utsatts för tvångssteriliseringar under svenska statens befäl (Bowers, 2015, ss. 23-24). Enligt rapporter om samer i Norge, upplever samiska kvinnor våld i hemmet oftare än norska kvinnor. I rapporten står det att "45% av de samer som svarat på enkäten uppgav att de har blivit utsatta för våld och övergrepp mot 29,6% av de etniskt norska svarande (Bowers, 2015, s. 25; Mortensen, 2015)". Anledningen till att samiska kvinnor undviker svenska kvinnojourer är bristen på kunskap om sina egna rättigheter (Bowers, 2015, s. 25). Samiska kvinnor var tvungen att kämpa ännu mer än alla andra samer på grund av lagen som gav inga rättigheter eller självständighet till dem. Idag finns det många kvinnor som är aktivister för samiska rättigheter, till exempel artisterna Sofia Jannok och Maxida Märak samt Ina Omma, Stina Stoor och Amanda Kernell – filmregissören av *Sameblod* (2017) (Svenska

Filminstitutet). Dessa aktivister kan ha en stor påverkan på spridning av information om samer i populär kultur.

Det som gör situationen för samiska kvinnor som upplever våld i hemmet ännu svårare är bristen på statistiska data. Det finns ingen formell dokumentation av våld mot samiska kvinnor i Sverige eftersom sedan andra världskriget har Sverige slutat samla in all data som gäller etnicitet. Det var på grund av nazistregimens rasbaserade politik och även Sveriges egna skamliga eugenik- och rasbiologiprogram på den tiden (Bowers, 2015, s. 25).

2.4. Svenska institutet för rasbiologi

Det är intressant att notera att det första rasbiologiska institutet i världen, Svenska institutet för rasbiologi, grundades 1922 i Uppsala, med stöd av den svenska regeringen (Bowers, 2015, s. 21). Dess grundare var Herman Lundborg och han rangordnade människor efter deras prestationer. Forskare var överst på hans skala och samer i botten eftersom hans åsikt var att äktenskap mellan samer och svenskar är dåligt för utveckling av svenska rasen. Därför använde han institutets resurser för att genomföra rasbiologiska experiment och bevisa sin teori (Bowers, 2015, s. 21; Lundmark, 2005). På den tiden föreslogs olika lagar för att förbjuda samiskt-svenskt äktenskap, liknande till de tyska Nürnberglagarna. Lundborg utförde sina undersökningar mellan 1922 och 1935 genom att mäta skallar (det gjordes på både levande samer och samer som grävdes upp från gravar (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 20)), ta blodprover, bilder och upprätta en lista över samer. Många föräldrar och farföräldrar av dagens samer var i detta register. Skelett och "vetenskapliga" foton av samers förfäder och familjemedlemmar finns fortfarande i Uppsala universitets valv (Bowers, 2015, s. 21).

2.5. Sametinget

Sametinget inträdde 1993 som en statlig myndighet vars uppgift är att besluta om alla frågor som gäller samer. Men dess roll var mycket begränsad och det var inte ett självbestämmandeorgan, trots att det finns "ting" i namnet. I stället var det bara en del av den svenska regeringen. I lagförslaget från 1992 står det att Sametinget var "inte ett självstyrande organ som skulle fungera i stället för den svenska riksdagen eller svenska statens kommuner eller att konkurrera eller komma i konflikt med dessa organ när det gäller beslutsfattande (Regeringens proposition om samerna och samisk kultur, 1992/93: 32)". Sametinget fungerar mer på ett psykologiskt sätt så att samer känner sig inkluderade i politik (Bowers, 2015, s. 7).

Fastän Sverige finansierade vissa språkprogram genom Sametinget, svenska skolsystem och sameskolor har fortfarande (i 2015) inte tillräckliga resurser att möjliggöra en läroplan som är kulturellt och historiskt passande till samer. Sametinget har inte heller sitt eget juridiska system som betyder att alla konflikter mellan samer sänds till svenska domstolar där allt händer på svenska språket och enligt svenska rättstraditioner. Om samer till exempel dödar ett rovdjur för att skydda sina renar, kan de straffas eftersom dessa regler kontrolleras av svenska lagar (Bowers, 2015, s. 10).

3. Diskriminering idag

Trots att samer i Sverige inte lever i extrem fattigdom jämfört med andra ursprungsfolk runt om i världen, betyder det inte att situationen är bra och att samer lever i fred och lycka. Det betyder bara att Sverige gjorde en framgångsrik ekonomisk kolonisering av Sápmi och dolde brist på självbestämmande (Bowers, 2015, s. 6). Samer blev erkända som urfolk år 1977 som betyder att de har fått skydd och olika rättigheter genom både svensk lag och olika internationella konventioner. Men det stoppade inte diskriminering mot samer. Sverige borde respektera dessa mänskliga rättigheter men svensk samepolitik är fortfarande full av rasism och har inte förändrats mycket genom åren. Trots att det finns inte tillräckligt mycket forskning om samernas erfarenhet med diskriminering i deras vardagsliv, betyder det inte att diskriminering inte händer. Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI) tycker att det är viktigt att undersöka samiska upplevelser av rasism och diskriminering för att förändra situationen. Utan kunskap hur det verkligen är och vad samer går igenom varje dag är det omöjligt att förbättra det (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 5).

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) skrev 2008 en rapport om samers egna upplevelser och de använde strategin som kallas för *ömsesidig kunskapsutveckling*. Målet av denna strategi är att sprida kunskap och medvetenhet om rättigheter och metoder som används mot diskriminering av samer så att deras livsvillkor kan förbättras (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 6). De analyserade verkliga livets erfarenhet av samer och upptäckte att diskriminering idag fortfarande händer i skolor, på arbetsplats, i media, rättsväsende och sjukvård.

DO skiljer mellan två typer av diskriminering – direkt och indirekt. När det gäller olika perspektiv på diskriminering, nämner DO två – det individuella perspektiv som handlar om samers egna erfarenheter och det strukturella som handlar om samhällets syn på samer. Strukturella diskriminering kan därför förklaras som "...regler, normer, rutiner, vedertagna förhållningssätt och beteenden i institutioner och andra samhällsstrukturer som utgör hinder för

etniska minoriteter att uppnå lika rättigheter och möjligheter som majoriteten av befolkningen har (SOU, Det blågula glashuset - strukturell diskriminering i Sverige, 2005:56)". Strukturell diskriminering bidrar ofta till stigmatisering av samer som ett underordna samhället jämfört till det svenska majoritetssamhället (Pikkarainen & Brodin, 2008, ss. 10-11).

3.1. Utbildning

Diskriminering av samer händer i alla samhällsområden – från utbildning till media. Många samer tycker att skolor gör ingenting att stärka samisk identitet, särskilt hos barn. Samiska barn upplever olika typ av trakasserier och mobbning på grund av sin etnicitet och de får ingen skydd från skolor (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 24). Ett till stort problem som många samiska föräldrar upplever i deras barns skolor är att om de vill att deras barn har modersmålsundervisning måste de hitta en modersmåls lärare i samiska själva, trots att de har rätt till modersmåls lärare (Pikkarainen & Brodin, 2008, ss. 24-25). Enligt grundskoleförordningen har alla samiska elever rätt till undervisning i samiska om "en eller båda vårdnadshavarna har ett annat språk än svenska som modersmål (Grundskoleförordningen, 1994:1194)". Det är inte så enkelt i verkligheten eftersom en kommun inte behöver möjliggöra modersmålsundervisning i samiska språk om det finns ingen "lämplig lärare" och om elever inte redan har grundläggande kunskaper i samiska (Grundskoleförordningen, 1994:1194). Det gäller samma för samiska elever i gymnasieskolan. Den enda skillnaden mellan grundskoleförordningen och gymnasieförordningens är att gymnasieelev redan måste ha goda kunskaper i samiska, i stället för grundläggande (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 15; Gymnasieförordningen, 2010:2039).

Samiska språk blir mer och mer utsatta och det finns fler och fler vuxna språkbärare på grund av "den förda assimilerings- och utbildningspolitiken" (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 25). Enligt slutbetänkande av Utredningen av finska och sydsamiska språken finns det risk att sydsamiskan, lulesamiskan och kanske även nordsamiska försvinner i framtiden (SOU, Att återta mitt språk: åtgärder för att stärka det samiska språket, 2006:19, s. 205). Det är samiska barn som måste återta samiska språk, annars kommer dessa språk att dö ut. Det är väldigt motsägande att staten kräver att barn har grundläggande kunskaper i samiska för att ha rätt till undervisning i samiska medan deras föräldrar inte kunde använda samiska när de gick till skolan eftersom det var förbjuden och många har glömt det. (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 25).

3.2. Myndigheter

Andra samhällsområdet där samer upplever diskriminering är i riksdag, regering, kommuner, polis och vid kontakt med andra myndigheter. Myndigheter är de som skulle se efter att Sverige fullföljer mänskliga rättigheter och skyddar samer från diskriminering. I praktiken är det inte så och många samer känner sig ojämlika till svenskar när det gäller kontakten med myndigheter. Många samer har inte förtroende för myndigheter på grund av diskriminering och assimilering- eller segregeringspolitik genom historien. Samer betraktas fortfarande som renskötare som befinner sig inte på samma kulturnivå som svenskar och därför kan de inte vara självstyrande och besluta om frågor som gäller dem. Andra myndigheter bestämmer även om rennärlingsfrågor trots att det är något som samer har gjort genom hela historien och är experter i (Pikkarainen & Brodin, 2008, ss. 26-28). Ett stort problem är igen brist av samers språkliga rättigheter eftersom samer måste prata svenska i kontakt med myndigheter. Enligt DO har många samer upplevt fördomar och negativa föreställningar när de krävde sina språkliga rättigheter. Staten antar att alla samer kan prata och förstå svenska. Ett exempel på detta hände i folkomröstningen 2003 när Sverige ville införa euro och det fanns ingen information på samiska på röstsedlar. Valmyndigheten sa att röstkortsinformationen översattes till ”de 17 vanligaste invandrarspråken” som inkluderade inte samiska eftersom de tyckte att nationella minoriteterna förstår svenska jämfört med utländska grupper (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 29).

3.3. Hälso- och sjukvård

I kontakt med hälso- och sjukvård upplever samer också olika typer av diskriminering. DO fick flera anmälningar från samiska föräldrar som hade erfarenheter från situationer där de blev kritiserade av läkare och sjuksköterskor eftersom de pratade samiska med barn. Det insinuerar att samiska barn inte är fullt funktionsdugliga och utvecklade som svenska barn eftersom de inte talar svenska. En kvinna sa att sjukvården inte har empati och förståelse för stora samiska familjer eftersom när hennes ”nära anhörig låg för döden och sjukvårdspersonalen kommenterade familjebesöken med ’måste hela familjen komma dragandes hit’” (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 30).

I äldreomsorg är det mer eller mindre samma som i sjukvård. I förvaltningsområdet för samer måste det finnas äldreomsorg på samiska eftersom det finns en lag som ger samer rätt att använda samiska i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar så att samers språkliga rättigheter förstärkas (Pikkarainen & Brodin, 2008, ss. 30-31). Det är viktigt att notera att många

samer inte bor i dessa områden utan runt om hela Sverige. Äldre samer är så viktiga för samisk identitet eftersom de är de starkaste språk- och kulturbärarna. Ett exempel av diskriminering i äldreomsorg är situationen i en äldreboende där det skrev ”hivset” på toalettdörrarna eftersom det betyder toalett på samiska men personalen tyckte att ”ordet påminde om HIV” och tog skylten ned (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 30). Problemet är också om det finns dementa samer i äldreomsorg som genom tid glömmer andra språk och återgår till sitt modersmål, det vill säga samiska. Då blir det svårare för dem att kommunicera med personalen om personalen inte kan eller inte vill prata samiska (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 31).

3.4. Media

Massmedier har stor påverkan på hur det svenska samhället betraktar samer eftersom de kan skapa både positiva och negativa bilder om samer. Samer tycker att de flesta svenska artiklar diskriminerar mot dem och att de är kränkande. Många åsikter är baserad på stereotyper och generalisering i stället för att titta på samer som individer. Det finns många rasistiska och fördomsfulla skämt om samer i medier – de ofta beskrivs som något exotisk eller som bidragsberoende folket. Dessa skämt är normala för resten av samhället och de aldrig ifrågasätts. Enligt samers upplevelse, censurerar Svenska Granskningsnämnden för radio och TV inte kränkande innehåll (Pikkarainen & Brodin, 2008, ss. 32-33).

3.4.1. Sameblod

Det är svårt att få kunskap om samer och deras historia eller kultur när det inte finns mycket information om detta i skolböckerna. Enligt Bowers finns det inga tillräckliga resurser i svenska och samiska skolor för att möjliggöra utbildning om samer som är kulturellt och historiskt passande (Bowers, 2015, s. 10). Sverige försöker att ignorera diskriminering och allt annat man har gjort till samer som om det aldrig hände. Det finns inte så många filmer eller andra TV-program i vilka man kan se samer (Svenska Filminstitutet).

Första filmen om samer kom ut 1906. Den hette *Bland samer* och det var en kort dokumentärfilm. Enligt Svenska Filminstitutet var filmen *Vägvisaren* (1987) den första långfilmen med dialog på nordsamiska medan *Sameblod* var den första långfilmen med dialog på sydsamiska (Svenska Filminstitutet). *Sameblods* regissör Amanda Kernell tycker att det är viktigt att producera fler filmer om samer från deras egna perspektiv så att andra människor kan förstå ”inifrånperspektiv” istället för att bara se ”utifrånperspektiv”, det vill säga perspektiv från dem som inte är samer och har inte upplevt diskriminering. Därför är Amanda Kernells film baserad på hennes samiska släktingars historia och deras verkliga liv (Sjödén, 2017;

Svenska Filminstitutet). Många andra filmer som kom ut på 1900-talet och i vilka samer var ett huvudmotiv var skriven från utifrånperspektivet. Det betydde att allt samiskt visades som något främmande och exotiskt, liksom cirkusdjurs. Alla dessa filmer delade samhället i två delar – svenskar som var majoritetssamhället eller ”Vi” och samer som var minoritetssamhället eller ”De Andra”. Det presenterades som att ”Vi (svenskar)” är normen och de normala människorna medan samer är onormala och de avviker från normen (Svenska Filminstitutet). Den egenskap som skiljer samer från svenskar och varför samer kategoriseras som ”De” är makt. Sverige och svenskar är de som bestämmer om samers liv genom att till exempel bestämma vem som är same och vilka rättigheter kan de få i olika lagar, nämligen renbeteslagar (Pikkarainen & Brodin, 2008, s. 11).

”*Sameblod* är en stark film om Elle-Marja som går i nomadskola och bestämmer sig för att bryta med sitt samiska arv och bli svensk. Det är också berättelsen om Sveriges skamliga koloniala historia, om hemhörighet och utanförskap, hjälteskap och uppror, skam och skuld” (Svenska Filminstitutet). Det mesta av filmens handling sker i 1930-talets Sverige. Många samiska barn, särskilt barn från renskötande familjer, gick på internatskolor som också kallades för nomadskolor där de inte kunde använda sitt språk och fick inte samma utbildningsnivå som svenska barn (Svenska Filminstitutet).

Filmen handlar om en kvinna som heter Christina. I början av filmen är hon en gammal kvinna som kom på sin systers begravning och där träffar hon systemens samiska familj och vänner som är klädd i kolt och jojkar. Christina känner sig illa där och vill gå hem på grund av alla samiska motiv som påminner henne om hennes tidigare liv. Filmen går tillbaka till hennes ungdom i form av tillbakablick eller flashback. Nu är Christina 16 och hon heter egentligen Elle-Marja. Hon skickas till nomadskolan med sin lillasyster Njenna. Där är det förbjudet att prata samiska med varandra eftersom de lär om Sverige och svenska språk så att de blir mer assimilerade i svenska samhället. Elle-Marja är väldigt duktig i svenska men en gång när hon pratade samiska slog lärarinnan henne med en linjal. En forskare från det rasbiologiska institutet i Uppsala besöker deras skola. Alla samiska barn måste gå genom en fysisk undersökning i vilken forskaren mäter deras näsor och pannor, tittar på deras tänder och tvingar de att klä av sig nakna så att han kan fotografera dem. Elle-Marja upplever ofta diskriminering på skolan, men den mest brutala episoden var när några killar kallade henne ”lappjäväl” och eftersom hon protesterade tog de hennes pappas kniv och skar de henne i örat som ett djur, på samma sätt som samer märker sina renar. En kväll går Elle-Marja till en dansbana klädd i sin lärarinnas klänningar och hon träffar Niklas. Det var första gång hon använde namnet Christina och

försökte att dölja sin samiska identitet. Hennes syster och skolans husfru hittar henne där och hon blir straffad med riset. Efter flera dagar flyr hon från skolan och åker till Uppsala eftersom hon vill bli lärarinna och gå på ”normala” skolan. Där söker hon upp Niklas som bor i en villa i Uppsala. Hon övernattar hos honom men morgonen efter säger hans föräldrar att hon inte kan stanna där. Hon börjar gå på en flickskola och trivs där med nya kompisar. Men hennes drömmar krossas när hon måste betala 200 kronor för skolan och hon har inga pengar. Hon går till Niklas födelsedagsfest för att låna pengar från honom. Där frågar en flicka om Elle-Marja kan jojka och hon gör det men det är sista gång hon visar sin samiska identitet. Niklas vill inte ge henne pengar och rekommenderar att hon söker pengar från sin mamma. Därför måste Elle-Marja åka tillbaka till sin sameby. Hon bråkar med sin mamma eftersom hon sa att hon inte ville ha en ”helt svensk” dotter. Efter det går Elle-Marja till sina renar där hon dödar en av dem som en metafor för döden av hennes samiska identitet. Mamma ger dock henne ett gammalt silverbälte som hörde till Elle-Marjas pappa så att hon kan sälja det och betala skolan. Det är ett viktigt motiv eftersom samer var tvungna att jobba i silvergruvor och silverarv är en del av samisk identitet. Då lämnar Elle-Marja sin familj för alltid och börjar sitt liv som en svensk kvinna. Filmen går tillbaka till hennes liv nu. Hon är nu gammal och publiken vet att det är första gång hon är hemma sedan hon var 16 år. I slutet av filmen, efter 70 år, klättrar Elle-Marja på fjället för att hitta platsen där hon lämnade sin familj och kultur sista gång hon var där.

Genom hela filmen är det påtagligt att Elle-Marja vill fly från sin egen hud. En gång försöker hon även tvätta bort sin identitet med vatten. Hon vill inte vara same på grund av allt förtryck hon upplever – trakasseri från pojkar som skär henne, diskriminering av lärarinna, Niklas och hans föräldrar, fysiska undersökningar, tvång att prata svenska... Hennes lärarinna Christina är något Elle-Marja vill efterlikna eftersom hon är svensk och upplever inte allt ovannämnt, det är lättare för henne att passa in i samhället och bli framgångsrik. Därför tog Elle-Marja hennes namn och yrke.

Trots att filmen handlar om två grupper, samer och svenskar, är det inte en typisk film om en hjälte som gör uppror och förändrar samhället. Elle-Marja är inte en hjälte, hon gjorde själviska saker för att uppnå livet som hon ville ha. Hon kämpade mot svensk diskriminering av samer, men hon är bara en flicka som inte hade makt att göra stora förändringar i samhället. Elle-Marja gör uppror inte bara mot diskriminering men också mot sin samiska identitet och familj. Hon är i konflikt med båda grupper. I jämförelse, accepterar hennes syster Njenna att hon är same, stannar kvar med sin familj och gifter sig med en same trots att båda systrar hade samma erfarenheter i barndom.

4. Slutord

Känslan av tillhörighet som en markör för samisk identitet utmanar den traditionella svenska samepolitiken. Å andra hand, trots att det börjades prata mycket mer om samer och nödvändiga reformer i teori, har politiken inte förändrats mycket i praktiken. Det fortfarande finns många rasistiska attityder mot samer och en kulturell hierarki där samer är på botten med andra minoritetsgrupper (Lantto & Mörkenstam, 2008, s. 40). DO:s rapport visar att samer upplever diskriminering varje dag från skolor, myndigheter, sjukvård, äldreomsorg, medier... Filmen *Sameblod* är en av få filmer som presenterar samiska erfarenheter från inifrånperspektivet och visar att diskriminering hade en lång historia i Sverige. För att nå framsteg bör samer få tillbaka sin röst i politiska institutioner och få en plattform där de kan uttrycka sina åsikter och missnöje. Sametinget borde också få större roll i beslutsfattande så samer kan bestämma över sin egen mark och andra traditionella rättigheter som tillhör samer (Lantto & Mörkenstam, 2008, s. 42). Men kanske viktigaste av allt är att samhället borde sluta dela människor på ”Vi” och ”De”.

Källförteckning

- Bowers, I. R. (2015). *Sametinget Report to UN Special Rapporteur on the Rights of Indigenous Peoples*. Sametinget.
- Grundskoleförordningen. (1994:1194). *SFS*, 2 kap. 9-14 §§.
- Gymnasieförordningen. (2010:2039). *SFS*, 5 kap. 7-13 §§.
- Kernell, A. (Regissör). (2016). *Sameblod* [Film].
- Kvist, R. (1998). The Racist Legacy in Modern Swedish Saami Policy. 209.
- Lantto, P., & Mörkenstam, U. (2008). Sami Rights and Sami Challenges. *Scandinavian Journal of History*, 33(1), 26-51. doi:10.1080/03468750701431222
- Lundmark, L. (2005). Saami policy in the shadow of racism. *The Saami- an Indigenous People in Sweden*, 14-15.
- Mortensen, R. (2015). *New research: Sami women most exposed to violence*. Hämtat från NRK Finnmark: https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/ny-forskning_-samiske-kvinner-mest-utsatt-for-vold-1.12378676
- Pikkarainen, H., & Brodin, B. (2008). *Diskriminering av samer*. Stockholm: Ombudsmannen mot etnisk diskriminering.
- Regeringens proposition om samerna och samisk kultur. (1992/93: 32).
- Sjödin, L. (den 13 april 2017). *Med hälsning från Norrland*. Hämtat från FLM: <https://flm.nu/2017/04/med-halsning-fran-norrland/>
- SOU. (2005:56). Det blågula glashuset - strukturell diskriminering i Sverige. *Betänkande av Utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet*.
- SOU. (2006:19). Att återta mitt språk: åtgärder för att stärka det samiska språket. *Slutbetänkande av Utredningen om finska och sydsamiska språken*.
- Svenska Filminstitutet. (u.d.). *Sameblod filmhandledning*. Hämtat från <https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmpedagogik/filmhandledningar/sameblod2/>

Summary

The Sámi are people who have traditionally lived in the north of Sweden and other Nordic countries. With the expansion of Sweden in the 16th century, the colonization of the area began and the Sámi lost various rights and freedom. They were forced to work in mines, convert to Christianity and go through assimilation into Swedish society. The state imposed various laws which determined who was granted rights. The 1886 Reindeer Grazing Act and its amendment in 1928 had the biggest influence because these laws defined the Sámi as nomads and only those Sámi who were reindeer herders were granted the right to land. Sweden also had a dark history of eugenics and racial cleansing attempts. The attitude towards the Sámi was very similar to anti-Semitism until World War II. After Sametinget (Sámi Parliament) had been founded and the Sámi were recognized as an indigenous people, they were given some rights back, but this does not mean that discrimination has completely disappeared. Even today, they face racism in all spheres of life. The mass media has a huge influence on the way the Sámi are perceived in the Swedish society, but the media rarely shows the real truth. The 2016 film *Sameblod (Sami Blood)* portrayed a very realistic and shocking picture of discrimination against the Sámi.

Keywords: Sámi, indigenous people, Sweden, discrimination, Sametinget, mines, reindeer, racism, Sami blood, eugenics, colonisation

Sažetak

Sámi su narod koji tradicionalno živi na sjeveru Švedske i drugih nordijskih zemalja. Širenjem Švedske u 16. stoljeću započela je kolonizacija tog područja te su Sámima bila oduzeta razna prava i slobode. Bili su prisiljeni raditi u rudnicima, okrenuti se kršćanstvu i asimilirati se u švedsko društvo. Država im je nametnula razne zakone kojima su uvjetovali tko ima kakva prava. Najveću ulogu je imao zakon o uzgoju sobova iz 1886. godine i njegova izmjena 1928. godine, prema kojima su Sámi definirani kao nomadi i samo oni Sámi koji uzgajaju sobove dobivaju prava na zemlju. Švedska je imala i mračnu povijest pokušaja rasnog čišćenja i eugenike. Odnos prema Sámima bio je vrlo nalik na antisemitizam sve do Drugog svjetskog rata. Osnivanjem Sametingeta (parlamenta Sáma) i prihvaćanjem Sáma kao autohtonog naroda, vraćena su im neka prava, ali to ne znači da je diskriminacija u potpunosti nestala. Sámi se i danas svakodnevno suočavaju s rasizmom u svim sferama života. Mediji imaju veliki utjecaj na način na koji Sáme percipiraju u švedskom društvu, ali u njima se rijetko

prikazuje istina. Film *Sameblod (Laponska krv)* iz 2016. godine donosi vrlo realan i šokantan prikaz diskriminacije prema Sámima.

Ključne riječi: Sámí, autohtoni narod, Švedska, diskriminacija, Sametinget, rudnici, sobovi, rasizam, Laponska krv, eugenika, kolonizacija